

1. Lausuntopyyntö ja lausunnon rakenne

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt minulta lausuntoa HE 188/2025 vp johdosta. Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalakia, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia ja oikeudenkäymiskaarta. Näistä ehdotuksista keskitys tässä lausunnossa poissaolokäsittelyjen sekä kirjallisen menettelyn soveltamisalan laajentamista koskeviin uudistuksiin. Muilta osin totean vain yleisesti, että en ole huomannut esityksessä perustuslaillisia ongelmia.

Tässä lienee syytä mainita sellainen taustatieto, että olen oikeusministeriön asettamana selvitysmiehenä laatinut selvityksen poissaolokäsittelyjen sekä kirjallisen menettelyn laajentamismahdollisuuksista (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:15).

2. Lausunnon lähtökohta

Tämän lausunnon tärkeimmän lähtökohdan muodostaa se, että oikeudenkäynnit kestävät Suomessa liian pitkään. Poissaolokäsittelyjen ja kirjallisen menettelyn soveltamisalojen laajentamisella pyritään yksiselitteisesti tehostamaan rikosprosessimenettelyä ja keskittämään tuomioistuin- ja syyttäjälaitoksen resursseja vaativien asioiden käsittelemiseen. Tämä puolestaan edistäisi asioiden nopeampaa ratkaisemista tuomioistuimessa. Näin ollen sekä poissaolokäsittelyjen ja kirjallisen menettelyn soveltamisalan laajentamista voidaan katsoa puoltavan sekä EIS 6 artiklan 1 kohdassa ja perustuslain 21.1 §:ssä turvattu oikeus oikeudenkäyntiin **kohtuullisen ajan** kuluessa. Etenkin Suomessa tämä perus- ja ihmisoikeus on otettava huomioon äärimmäisellä vakavuudella.

Vuoden 2011 maaliskuun loppuun mennessä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut Suomea vastaan 57 langettavaa tuomiota, jossa todetaan EIS 6 artiklan loukkaus oikeudenkäynnin pitkän keston takia. Tämä tarkoittaa sitä, että nämä kaikki ovat maamme syyksi luettuja ihmisoikeusloukkauksia. Lisäksi EIT on sanottuun ajankohtaan mennessä vahvistanut noin 50 oikeudenkäyntien pituutta koskevaa sovintoa, mikä puolestaan tarkoittaa sitä, että näissä tapauksissa Suomen valtio on myöntänyt ennen sovintoa ihmisoikeusloukkauksen.¹

Enää (vuoden 2011 jälkeen) oikeudenkäyntien kestoa koskevia valituksia ei EIT:hen käytännössä ole mennyt. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että asia olisi kunnossa, vaan syynä on vuoden 2010 alussa voimaan tullut laki oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä. EIT ei nimittäin ota tutkittavaksi valituksia, jos ihmisoikeusloukkaus on jo kansallisella tasolla hyvitetty, ja sanotun viivästyshyvityslain mukaan loukkaus hyvitetään nykyään käytännössä aina Suomen itsensä toimesta.

Tässä on syytä erityisesti korostaa, että oikeudenkäyntien pitkään kestoon liittyvät ongelmat eivät suinkaan ole vähentyneet viimeisimpinä vuosina, vaan pikemminkin päinvastoin. Esimerkiksi vuonna 2017 rikosasioiden oikeudenkäyntien kesto

¹ Ks. tarkemmin Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Johdatus prosessioikeuteen. Teoksessa Prosessioikeus (päätoim. Mikko Vuorenpää), kuudes uudistettu painos, Alma Talent 2021, s. 208-209.

(esitutkinta+syyteharkinta+käräjäoikeusvaihe) oli 10,3 kuukautta, ja tammi-kesäkuussa vuonna 2024 jo 14.7 kuukautta.² Liian pitkiä käsittelyaikoja koskevan argumentaation painoarvo on siten viimeaikoina vain lisääntynyt.

Yllä sanottu Suomen erittäin vakava oikeudenkäyntien liian pitkään kestoon liittyvä ihmisoikeusongelma pitää nähdäkseni ottaa koko ajan huomioon pohdittaessa tarvetta laajentaa poissaolokäsittelyjen ja kirjallisen menettelyn soveltamisalaa. **Vastaavasti nyt sanottu seikka on otettava huomioon myös arvioitaessa sitä, voidaanko laajennukset toteuttaa tavallisen lain säätämisyhteisöissä, vaikka soveltamisalan laajentamisen voitaisiinkin ajatella rajoittavan PL 21 §:ssä ja EIS 6 artiklassa turvattuja perus- ja ihmisoikeuksia.**

3. Poissaolokäsittelyssä ja kirjallisessa menettelyssä huomioon otettavat perus- ja ihmisoikeudet sekä niiden rajoittaminen

3.1. Aluksi

Oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin säädetään sekä EIS 6 art. 1 kohdassa että PL 21.1 §:ssä. Kummankin oikeusohjeen mukaan jokaisella (PL) ja kaikilla, joiden oikeuksia ja velvollisuuksia tai jota vastaan nostettua rikossyytettä (EIS 6 art.) käsitellään, on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

Niin sanotussa rikosprosessin sujuvoittamistyöryhmän mietinnössä (OJML 2023:16) ehdotettiin sekä kirjallisen menettelyn että poissaolokäsittelyjen soveltamisalan laajentamista. Mietinnön lausuntopalautteessa ei kannettu erityisen voimakkaasti huolta siitä, että kirjallisen menettelyn tai poissaolokäsittelyjen soveltamisalan laajentaminen vaarantaisi EIS 6 artiklassa tai PL 21 §:ssä taattujen oikeuksien toteutumista.³ Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset on tästä huolimatta kuitenkin otettava huomioon arvioitaessa mahdollisuuksia laajentaa sanottujen menettelyjen käyttöalaa.

3.2. Suostumusoppi

Mitä ensin tulee Euroopan ihmisoikeussopimukseen, kysymys menettelyjen soveltamisalan laajentamisen sallivuudesta ratkeaa suoraan niin sanotun suostumuskonstruktion perusteella. Suostumuskonstruktiota koskevassa opissa keskeinen kysymys on se, missä määrin henkilö voi pätevästi luopua vetoamasta ihmisoikeussopimuksessa hänelle turvatuista oikeuksista. EIT on useissa ratkaisussaan arvioinut sanottua oppia.⁴

² Ks. rikosasioiden käsittelyaikojen kasvusta tarkemmin <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrl-joiOGE1NDQxNDgtYjI2Yy00Yzk1LWFmMTUtNjNkNzA4ZDMxYTczliwidCI6IjdjMTRkZmE0LWMwZmMtNDcyNS05ZjA0LTc2YTQ0M2RIYjA5NSIsImMiOiJh9> välilehti ”Käräjäoikeuksissa ratkaistut rikosasiat”.

³ Ks. OJML 2024:17 s. 59-67.

⁴ Tekstiin on otettu suuresta EIT:n kysymystä koskevasta ratkaisumassasta vain esimerkit, joista ilmenee EIT:n pätevälle suostumukselle asettamat tunnusmerkit. Laajasta (esimerkitapausten kanssa yhtäpitävästä) pätevää suostumusta koskevasta EIT:n ratkaisukäytännöstä kootusti ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen laatima Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights (löytyy linkistä (https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_criminal_eng) kohdat 10-14.

EIT Pfeifer and Plankl v. Austria, 1992 (kohta 37) ilmenee, että ollakseen pätevä EIS 6 artiklaan kuuluvista oikeuksista luopumisen pitää olla **yksiselitteinen**.

Suuren jaoston ratkaisussa *EIT Hermi v. Italy* [GC], 2006 (kohta 73) pätevän suostumuksen kriteereinä mainitaan yksiselitteisyyden ohella se, että suostumus on annettu **vapaasta tahdosta** (nimenomaisesti tai konkludenttisesti) eikä se saa olla **vastoin tärkeää yleistä etua**. Lisäksi pätevään suostumukseen pitää liittyä sen **merkitystä vastaavia takeita** (be attended by minimum safeguards commensurate with its importance).

Edelleen Suuren jaoston ratkaisussa *EIT Sejdivic v. Italy* [GC], 2006 (kohdat 86-87) tuomioistuimien katsoi, että pätevän suostumuksen pitää läpäistä ”**knowing and intelligent**” kriteerit, joilla tarkoitetaan sitä, että EIS 6 artiklan mukaisista oikeuksista luopuvan tahon on ymmärrettävä luopumisen merkitys ja sen seuraukset.

Tarkkaa rajaa siitä, mistä kaikista EIS:n mukaisista oikeuksista on mahdollista luopua pätevästi, ei kuitenkaan voitane vetää. Oikeuskirjallisuudessa *Matti Pellonpää* tutkijakollegoineen on lausunut tältä osin, että ainakin joistakin oikeuksista luopuminen on mahdollista, mutta avoin kysymys on, kuinka laaja tämä luopumismahdollisuus on.⁵ Pellonpää ym. toteavat kuitenkin, että luopumisoikeuden laajuutta arvioitaessa voidaan johtoa saada EIS:ssa turvattujen ihmisoikeuksien keskinäisestä ”hierarkiasta”. Tällä viitataan siihen, että jotkin ihmis-oikeudet kuten oikeus elämään 2 art. ja kidutuksen kieltö 3 art. nauttivat erityisen vahvaa suojaa muihin EIS:ssa turvattuihin oikeuksiin verrattuna.⁶

Selvänä voidaan pitää, että oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ei tärkeydestään huolimatta ole missään suhteessa tietenkään verrattavissa esimerkiksi oikeuteen elämään tai kidutuksen kieltoon. Luopumisoikeuden laajuutta mietittäessä tästä puolestaan seuraa, että EIS 6 artiklassa turvatuista oikeuksista luopuminen on vähintäänkin lähtökohtaisesti mahdollista.⁷ Ja tätä luopumisen mahdollisuutta ilmentää toki myös EIT:n ratkaisukäytäntö, jossa EIT on pitänyt mahdollisena luopua 6 art. kuuluvista oikeuksista, kunhan luopuminen vain täyttää yllä sanotut EIT:n oikeuskäytännössä muodostuneet kriteerit.

Erityisesti tässä on syytä kiinnittää vielä huomiota suuren jaoston ratkaisuun *EIT Hermi v. Italy* [GC], 2006 (kohta 73), jonka mukaan **pätevä suostumus voidaan antaa myös konkludenttisesti**. Ja tämän saman

⁵ Ks. Pellonpää, Matti – Gullans, Monica, Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2018 s. 369. (jatkoissa Pellonpää ym. 2018)

⁶ Ks. Pellonpää ym. 2018 s. 368.

⁷ Ks. myös *EIT Sejdivic v. Italy* GC 1.3.2006 kohta SEJDOVIC v. ITALY kohta 86: Neither the letter nor the spirit of Article 6 of the Convention prevents a person from waiving of his own free will, either expressly or tacitly, the entitlement to the guarantees of a fair trial (see *Kwiatkowska v. Italy* (dec.), no. 52868/99, 30 November 2000). However, if it is to be effective for Convention purposes, a waiver of the right to take part in the trial must be established in an unequivocal manner and be attended by minimum safeguards commensurate to its importance (see *Poitrinol*, cited above, § 31). Furthermore, it must not run counter to any important public interest (see *Håkansson and Stureson v. Sweden*, 21 February 1990, § 66, Series A no. 171-A).

seikan eli myös konkludenttisesti annetun suostumuksen pätevyyden on vahvistanut myös korkein oikeus ratkaisussa KKO 2022:34, jonka perustelukohdassa 7 lausutaan seuraavasti (korostus M.V.):

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa taataan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Artiklan 3 kohdan c alakohdan mukaan jokaisen rikoksesta syytetyn vähimmäisoikeuksiin kuuluu oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään korostanut, että syytetyllä on oltava oikeus osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin ensimmäisessä oikeusasteessa. Euroopan ihmisoikeussopimus tai ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö eivät kuitenkaan aseta estettä syytetyn tuomitsemiselle poissaolevana edellyttäen, että hänelle on asianmukaisesti varattu tilaisuus oikeudenkäyntiin osallistumiseen. Poissaolouhkaisesta haastettu syytetty voi luopua oikeudestaan olla henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä. **Luopuminen voi tapahtua nimenomaisesti tai hiljaisesti**, mutta sen täytyy perustua syytetyn omaan tahtoon ja olla yksiselitteinen. Pelkkä poisjääminen ei sellaisenaan osoita, että syytetty olisi luopunut oikeudestaan olla läsnä oikeudenkäynnissä. Syytetyn on tullut myös kyetä kohtuullisessa määrin ennakoimaan oikeudesta luopumisen seuraukset. Lisäksi syytetyn poisjääminen oikeudenkäynnistä ei saa olla tärkeän julkisen edun vastainen (esimerkiksi suuren jaoston ratkaisu *Hermi v. Italia* 18.10.2006, kohdat 73-76 ja *Dembukov v. Bulgaria* 28.2.2008, kohdat 47-49).

Samaten perustuslakivaliokunta on muun muassa ROL 8:3:än muuttamista koskevassa lausunnossaan (PeVL 5/2018 vp s. 4) lausunut seuraavasti (korostukset M.V.):

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on korostettu vastaajan läsnäolon merkitystä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin järjestämisessä (ks. esim. *Hermi v. Italia*, 18.10.2006, 58 kohta). Luopuminen oikeudesta on kuitenkin katsottu mahdolliseksi, jos se on tapahtunut vapaaehtoisesti sekä nimenomaisesti tai muuten yksiselitteisesti ja jos tärkeä julkinen etu ei vaadi vastaajan läsnäoloa (*Hermi v. Italia*, 73 kohta).

Perustuslakivaliokunnan mielestä ehdotettu sääntely merkitsee periaatteellista muutosta lähtökohtaan, jonka mukaan vastaajan on oltava henkilökohtaisesti läsnä häntä koskevassa rikosoikeudenkäynnissä. **Valiokunnan mielestä, edellä mainittu ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö huomioiden, ehdotettu muutos ei ole kuitenkaan ristiriidassa perustuslain 21 §:n kanssa.** Valiokunnan mielestä lakivaliokunnan on kuitenkin syytä vielä tarkkaan harkita sääntelyn soveltamisalaa erityisesti vailla syytetyn läsnäoloa tuomittavien rangaistusten enimmäismäärien osalta.

Hallituksen esityksessä ehdotetut rikosprosessilain (ROL) 5:3:n 6a kohta, 5a:1:n 2 kohta, 5a:2 sekä ROL 8:11 vastaavat EIT:n ratkaisukäytännössä asetettuja kriteerejä koskien suostumuksen vapaaehtoisuutta, yksiselitteisyyttä sekä myös sitä, että vastaajalle annetaan riittävästi informaatio suostumuksen merkityksestä.

Johtopäätös:

Yllä sanotun perusteella pidän ilmeisenä, että EIT:n ratkaisukäytännössä pätevälle suostumukselle asetetut edellytykset täyttyvät nyt tarkasteltavassa hallituksen esityksessä.

3.3. Perusoikeuksien rajoittaminen

Kuten perustuslakivaliokunta on muun muassa sakkomenettelylakia koskevassa lausunnossaan (PeVL 7/2010 vp s. 5) katsonut, mahdollisuus rajoittaa perustuslain oikeusturvaa koskevan PL 21 soveltamisalaa tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä ei ratkea pelkästään suostumuskonstruktion perusteella. Tästä syystä oikeusturvaa koskevan perusoikeuden suhdetta poissaolokäsittelyjen ja kirjallisen menettelyn soveltamisalojen laajentamiseen pitää arvioida myös perustuslakivaliokunnan käytännössä kehittyneiden perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytyksien valossa.⁸ Niitä ovat vaatimukset:

- 1) lailla säätämisestä,
- 2) lain täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta,
- 3) rajoituksen hyväksyttävyydestä,
- 4) rajoituksen suhteellisuudesta (välttämättömyys hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi),
- 5) perusoikeuden ydinalueen koskemattomuudesta,
- 6) oikeusturvajärjestelyjen riittävydestä, ja
- 7) ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisesta.

Nyt sanotuista perusteista tarkempaa käsittelyä tässä yhteydessä kaipaavat luettelon kohdat 3, 4 ja 5. Sen sijaan nyt tarkasteltavan hallituksen esityksen perusteella on riidatonta, että menettelyjen soveltamisalan laajentaminen tapahtuu lailla. Yhtälailla ilmeistä on, että soveltamisalojen ehdotettu laajentaminen on täsmällistä ja tarkkarajaista. Oikeusturvajärjestelyjen riittävyys ei myöskään aiheuta nyt ongelmia, koska muutoksenhakuoikeus menettelyissä määrättyihin seuraamuksiin säilyisi koskemattomana ja lisäksi menettelyjen aloittaminen vaatisi aina epäillyn suostumuksen, joka voisi olla myös konkludenttinen. Ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamista arvioitiin puolestaan jo edellä ja päädyttiin siihen, että menettelyjen soveltamisalan laajentaminen ei ole ristiriidassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen kanssa.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta määritellyt perusoikeusrajoitusten **hyväksyttävyyksivaatimuksen** seuraavasti:⁹

”Rajoitusperusteiden tulee olla hyväksyttäviä. Rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Hyväksyttävyyden arvioinnissa merkitystä voi olla esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaavanlaista oikeutta koskevilla määräyksillä, ainakin siltä osin kuin niihin sisältyy tyhjentävä luettelo ihmisoikeuksien hyväksyttävistä rajoitusperusteista.

⁸ Ks. PeVM 25/1994 vp, s. 5.

⁹ Ks. PeVM25/1994 vp s. 5.

Perusoikeussäännöksiä on perusteltua tulkita yhdenmukaisesti ihmisoikeuksien kanssa niin, että vain ihmisoikeussopimuksen asianomaisen sopimusmääräyksen mukaan hyväksyttävät rajoitusperusteet voivat olla vastaavan perusoikeussäännöksen sallittuja rajoitusperusteita.”

Lausunnossa PeVL 309/1993 vp s. 30 valiokunta lausui hyväksyttävyyksivaatimuksesta puolestaan seuraavasti:

”Perusoikeuksien rajoittaminen olisi sallittua vain hyväksyttävillä perusteilla.”

Kuten monet tutkijat ovat korostaneet, perusoikeusjärjestelmää tulee tarkastella kokonaisuutena.¹⁰ Näin on myös tarkasteltaessa poissaolokäsittelyjen ja kirjallisen menettelyn soveltamisalan laajentamiseen liittyviä perusoikeuksia. Eli laajennettaessa menettelyjen soveltamisalaa, samalla vähennetään niiden oikeudenkäyntien määrää, joissa syytetty on itse paikalla suullisessa käsittelyssä, ja perusteena tälle vähennykselle on niin ikään PL 21 §:ssä jokaiselle turvattu oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa.

Jo edellä on selostettu Suomen ongelmallista tilannetta koskien oikeudenkäyntien liian pitkää kestoa. Mistään muusta ihmisoikeusloukkauksesta Suomi ei ole saanut läheskään niin useita langettavia päätöksiä EIT:stä kuin oikeudenkäyntien kohtuuttoman pitkästä kestosta. **Näin ollen minulla on valmiutta katsoa, että perustuslakivaliokunnan sanoin lausuntoasiassa on olemassa painava yhteiskunnallinen tarve toteuttaa hallituksen esityksessä ehdotetut lakimuutokset.**

Vaikka perusoikeusrajoituksen katsottaisiin sinänsä olevan hyväksyttävä eli painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima, perusoikeusrajoituksen pitää lisäksi olla oikeassa suhteessa rajoituksen perusteena olevan oikeushyvän painavuuteen. Veli-Pekka Viljanen onkin todennut, että käytännössä rajoitusperusteen hyväksyttävyyssarviointi liittyy kiinteästi suhteellisuusvaatimuksen täyttymisen arviointiin.¹¹

Perustusvaliokunta on määritellyt **suhteellisuusvaatimuksen** seuraavasti:¹²

”Rajoitusten on oltava suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Jokin perusoikeuden rajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvien keinoin. Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään.”

Veli-Pekka Viljanen on saksalaiseen valtiosääntötutkimukseen perustuen tiivistänyt suhteellisuusvaatimuksen kolmeen osatekijään:¹³

¹⁰ Ks. esim. Länsineva, Pekka: Perusoikeudet – nyt. Julkaisussa: Länsineva, Pekka – Viljanen, Veli-Pekka (Toim.), Perusoikeuspuheenvuoroja. Turku 1998 s. 113 ja Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoitus-edellytykset. Vantaa 2001 s. 130.

¹¹ Ks. Viljanen 2001 s. 134.

¹² Ks. PeVM25/1994 vp s. 5.

¹³ Ks. Viljanen 2001 s. 212.

- 1) Soveltuvuusvaatimus (perusoikeuden rajoituksella voidaan saavuttaa toivottu seuraus eli tavoite, jota voidaan pitää hyväksyttävänä perusoikeuden rajoitusperusteena),
- 2) Välttämättömyysvaatimus (perusoikeutta rajoittavan sääntelyn tulee olla välttämätön, eli ei ole olemassa muuta yhtä tehokasta keinoa, joka rajoittaa perusoikeutta valittua keinoa vähemmän), ja
- 3) Suhteellisuusvaatimus suppeassa mielessä (perusoikeutta rajoittava sääntely ei saa liiallisesti rasittaa kohdettaan eli rajoitettavan perusoikeuden haltijaa.)

Aivan ilmeistä on, että näistä kriteereistä ensimmäinen täyttyy menettelyjen soveltamisalaa laajennettaessa, sillä vapautettaessa tuomioistuinten resursseja vaativampien asioiden käsittelyyn, voidaan pitää selvänä, että käsittelyajat lyhenevät nykytilanteeseen verrattuna.

Välttämättömyyteen liittyvä kriteeri on soveltuvuusvaatimusta moniulotteisempi, sillä aina on mahdollista lausua, että tuomioistuinlaitoksen (sekä syyttäjien ja poliisin) taloudellisia resursseja huomattavasti lisäämällä oikeudenkäyntien pitkiä kestoja voitaisiin varmasti vähentää ilman menettelyjen soveltamisalan laajentamista. Eli tässä suhteessa voidaan aina lausua, että välttämättömyysvaatimus ei koskaan voisi täytyä menettelyjen soveltamisalan laajentamista harkittaessa. Jos kuitenkin sanottu taloudellisiin resursseihin perustuva argumentaatio unohtetaan (kuten minun mielestäni on tässä taloudellisessa tilanteessa perusteltua), menettelyjen soveltamisalan maltillisen laajentamisen voidaan hyvin perustein katsoa täyttävän välttämättömyysvaatimuksen asettamat kriteerit. Yhtä tehokasta ja etenkin epäillyn oikeusturvan yhtä hyvin takaavaa keinoa rikosprosessin tehostamiseksi on erittäin vaikeata kehittää.

Sen sijaan välttämättömyysvaatimus ja siihen kiinteästi liittyvä suhteellisuusvaatimus suppeassa mielessä (luettelon kohta 3) rajoittavat sitä, miten laajasti menettelyjen soveltamisalaa on mahdollista laajentaa. Tämä johtuu siitä, että suhteellisuusvaatimus on perusteltua nähdä punnintanormina, jossa perusoikeuden rajoituksen välttämättömyyttä punnitaan rajoituksen perusteena olevaa oikeutta vastaan. Veli-Pekka Viljanen on väitöskirjassaan Robert Alexya mukaillen muotoillut tästä seuraavan punnintasäännön:¹⁴

”Mitä enemmän perusoikeutta A rajoitetaan tavoitteen B vuoksi, sitä tärkeämpää tulee olla B:n toteutuminen.”

Lausuntoasiassa perusoikeus A on näin ollen syytetyn oikeus osallistua suulliseen oikeudenkäyntiin ja tavoite B on puolestaan se, että oikeudenkäynnin tulee toteutua kohtuullisessa ajassa. Tässä punninnassa kummatkin oikeudet kuuluvat saman perus- ja ihmisoikeuden piiriin, mistä seuraa niinkin erikoinen tilanne, että mikäli B ei toteudu, A:kaan ei voi kunnolla toteutua. Ja lisäksi edellä esitetyn nojalla punninnassa on keskeistä muistaa, että jo ihmisoikeustuomioistuimen Suomea koskevan käytännön perusteella tavoitteen B toteutuminen on Suomessa erittäin tärkeää.

¹⁴ Ks. Viljanen 2001 s. 216

Tulkintani suhteellisuusvaatimuksen osalta siis on, että sekään **ei estä menettelyjen soveltamisalan malttilista laajentamista, mutta se(kin) estää sen, että menettelyjä ruvettaisiin soveltamaan huomattavan vakavissa rikosasioissa.** Ja katson näin olevan siitä huolimatta, että kirjallisen menettelyn tai poissaolokäsittelyjen soveltamisalojen laajentaminen ei tarkkaan ottaen milloinkaan edes loukkaa epäillyn **oikeutta** suulliseen oikeudenkäyntiin, sillä kummankin menettelyn edellytyksenä on aina epäillyn antama suostumus menettelyyn. Eli vaikka suostumuskonstruktion kautta molemmat menettelyt voitaisiin sinänsä ulottaa miten vakaviin rikoksiin tahansa, ajattelen, että juuri suhteellisuusperiaatteen takia menettelyjen käyttöalan ulkopuolelle on rajattava vakavaksi luonnehdittava rikollisuus.

Kuten jo edellä lausuttiin perustuslakivaliokuntakin on käytännössään katsonut, että EIT:n korostamalla suostumuskonstruktiolla on tärkeä merkitys myös perusoikeuksien rajoittamista harkittaessa, mutta sen kautta ei ole kuitenkaan mahdollista rajattomasti rajoittaa perusoikeussuojaa.¹⁵ Esimerkiksi sakkomenettelylakia koskevassa lausunnossaan (7/2010 vp s. 5) perustuslakivaliokunta lausui muun muassa, että perusoikeusrajoituksen kohteeksi joutuvan henkilön suostumuksella voi sinänsä olla merkitystä valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa mutta että

- perusoikeussuojaa ei voida millaisessa asiassa tahansa jättää riippumaan asianomaisen suostumuksesta
- oleellista on se, mitä voidaan pitää oikeudellisesti relevanttina suostumuksena tietyssä tilanteessa
- suostumuksenvaraisesti perusoikeussuojaan puuttuvan lain on oltava tarkka ja täsmällinen
- tällaisen lain on sisällettävä säännökset suostumuksen antamisen ja sen peruuttamisen tavasta¹⁶
- suostumuksen aitous ja vapaaseen tahtoon perustuminen on varmistettava ja
- sääntelyn on oltava välttämätöntä.¹⁷

Edelleen perusoikeuksia rajoitettaessa on perustuslakivaliokunnan käytännön nojalla otettava huomioon vaatimus siitä, että rajoituksella **ei saa koskea perusoikeuden ytimeen.** Valiokunta on määritellyt sanotun kriteerin seuraavasti:¹⁸

¹⁵ Todettakoon, että vaikka perustuslakivaliokunnalla on toki kaikki oikeudet pyrkiä turvaamaan perusoikeuksia tiukemmin kuin EIS ja EIT:n käytäntö edellyttävät, toivottavaa olisi, että epäillyn suostumukselle luopua hänelle kuuluvista prosessuaalisista perusoikeuksista annettaisiin EIT:n käytännön mukaisesti merkittävä painoarvo.

¹⁶ Tässä lienee syytä todeta, että esimerkiksi nyt voimassa oleva poissaolokäsittelyä sääntelevä ROL 8:12 on säädetty tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä, vaikka sanotussa lainkohdassa säädetyn suostumuksen peruuttamisesta ei ole laissa ole minkäänlaista normeerausta. Tätä seikkaa perustuslakivaliokunta, tai kukaan muukaan taho, ei ainakaan minun tietääkseni ole pitänyt perustuslain kannalta ongelmallisena. Ja lisäksi tässä voidaan todeta, että poissaolokäsittelyyn annettu suostumus on toki luonnollisesti aina ilman erityistä säännöstäkin peruutettavissa sillä tavoin, että vastaaja saapuu paikalle oikeudenkäyntiin.

¹⁷ Perustuslakivaliokunta on arvioinut suostumuksenvaraista prosessuaaliseen perusoikeussuojaan puuttumista myös esimerkiksi seuraavissa lausunnoissa: PeVL 31/2005 vp, s. 3, ja PeVL 4/2010 vp, s. 6/II, ja sen ulkopuolisessa asiayhteydessä PeVL 27/1998 vp, s. 2/II, PeVL 19/2000 vp, s. 3/II, PeVL 37/2005 vp, s. 3, PeVL 16/2010 vp, s. 4/II, ja PeVL 30/2010 vp, s. 6–7.

¹⁸ PeVM 25/1994 vp s. 5.

”Tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta.”

Viljanen on katsonut sanotusta vaatimuksesta seuraavan ainakin sen, että perusoikeusrajoituksella ei voida puuttua yksittäiseen perusoikeuteen niin laajasti, että rajoitus kovertaisi tyhjäksi rajoitetun perusoikeuden sisällön.¹⁹ Tässä mielessä perusoikeuden ydinalueen koskemattomuusvaatimus toimii samoin kuin suhteellisuusvaatimus eli se asettaa rajan perusoikeusrajoituksen laajuudelle.

Perusoikeuskomitea otti vuonna 1992 laatimassaan mietinnössään kantaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja perusoikeuden ytimen suojan väliseen suhteeseen lausuen, että lailla ei voida lakkauttaa tai saattaa merkityksettömäksi sellaista institutionaalista järjestelyä, joka on turvattu perusoikeussäännöksissä. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osalta tämä tarkoitti komitean mukaan sitä, että olennaista puuttumista perusoikeuden ytimeen tarkoittaisi sellainen lainsäädäntö, jonka seurauksena oikeudenmukaiseen **oikeudenkäyntiin kuuluvia yksittäisiä elementtejä heikennettäisiin merkittäväällä tavalla**. Esimerkkinä komitea käytti **muutoksenhakuoikeuden poistamista kokonaan**.²⁰

Kokonaisuutena ajatellen menettelyjen soveltamisalan laajentamisen nykyisestä ei missään nimessä voida katsoa ulottuvan näin pitkälle. Ensinnäkään laajennus ei ulottuisi rikosoikeudenhoidon kovaan ytimeen eli hallituksen esityksessä ehdotettavan laajennuksen jälkeenkään kirjallisessa menettelyssä tai poissaolokäsittelyssä ei olisi mahdollista tuomita yli yhden vuoden mittaista vankeusrangaistusta. Toisaalta menettelyt vaatisivat jatkossakin epäillyn suostumuksen ja kolmanneksi perusoikeuskomitean mietinnössä esimerkiksi nostettuun muutoksenhakuoikeuteen ei tässä uudistuksessa kajottaisi ollenkaan.

Johtopäätös:

Yllä sanotun perusteella voidaan pitää ilmeisenä, että **perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset eivät estä lausuntoasiassa ehdotettuja maltillisia laajennuksia kirjallisen menettelyn tai poissaolokäsittelyn soveltamisaloihin**.

4. Vastaajan puolustautumismahdollisuudet ja todistelun vastaanottaminen poissaolokäsittelyssä

Mitä ensinnäkin tulee vastaajan puolustautumismahdollisuuksiin, poissaolokäsittely ei millään muotoa estä tai vaaranna vastaajan oikeutta puolustautua häneen kohdistettuja syytteitä vastaan. Vastaajan haastaminen poissaolouhkaa käyttäen ei millään muotoa tarkoita sitä, että vastaajalla ei olisi oikeutta puolustautua ja osallistua oikeudenkäyntiin. Pikemminkin voi sanoa, että mikäli vastaaja kiistää syytteessä tarkoitetun teon, hänen luulisi saapuvan kyllä oikeudenkäyntiin puolustamaan itseään, vaikka häntä ei olisi sinne sakon uhalla

¹⁹ Ks. Viljanen 2001 s. 229.

²⁰ Ks. KM 1992:3 s. 381-382.

kutsuttu. Ja mikäli hän ei saavu, voidaan edelleen kysyä, onko tosiaan tuomioistuinlaitoksen tehtävänä huolehtia siitä, että tällainen vastaaja saapuu oikeudenkäyntiin.

Todistelun vastaanottamisesta poissaolokäsittelyssä ehdotetaan ROL 8:12:ssä säädettäväksi seuraavasti:

Tutkittaessa ja ratkaistaessa asia vastaajan poissaolosta huolimatta voidaan ottaa vastaan sellaista todistelua, joka on nimetty haastehakemuksessa tai joka muutoin on hyvissä ajoin ennen asian käsittelyä saatettu vastaajan tietoon ja hänelle on varattu tilaisuus lausua siitä.

Keskeinen kysymys tässä on siten se, voidaanko todistelun vastaanottamisen syytetyn poissaollessa ajatella vaarantavan hänen oikeusturvaansa. Oma vastaukseni tähän kysymykseen on, että ei voida. Perustelen näkemystäni seuraavilla seikoilla.

Ensinnäkin vastaajalla on aina oikeus osallistua poissaolokäsittelyyn. Näin ollen oikeusturvaa koskeva argumentti menettää suurimman osan (ellei koko) painoarvostaan jo sen vuoksi, että vastaaja on päättänyt jäädä pois pääkäsittelystä siitakin huolimatta, että hänelle on jo haasteen tiedoksiannon yhteydessä ilmoitettu, että käsittelyssä voidaan ottaa vastaan todistelua myös hänen poissaollessaan.²¹

Toiseksi on muistettava, että tuomioistuinta ja syyttäjää velvoittaa **objektiivisuusperiaate**. Sanottu periaate tarkoittaa sitä, että kummankaan viranomaisen ei kuulu pyrkiä rikosprosessissa syytteen hyväksyvään ja mahdollisimman ankaraan rangaistukseen, vaan aineellisesti oikeaan lopputulokseen. Käytännössä kysymys on näin ollen siitä, että vaikka vastaaja ei olisikaan paikalla pääkäsittelyssä, tästä ei seuraisi, että oikeudenkäynnissä otettaisiin huomioon vain syytettyä vastaan puhuvaa todistelua, vaan objektiivisuusperiaate velvoittaa huomioimaan myös syytetyn eduksi puhuvat seikat.²²

Tuomarin osalta poissaolokäsittelyn todisteluvaiheessa epäillyn oikeusturvan varmistamisen kannalta objektiivisuusperiaate ilmenee etenkin OK 17:48.4:ssa tarkoitettuja täydentäviä kysymyksiä esittäessä. Sano-
tussa lainkohdassa säädetään siitä, että vastakuulustelun jälkeen tuomioistuimella ja asianosaisilla on oikeus tehdä kuultavalle kysymyksiä. Pääkuulustelusta huolehtineelle osapuolelle tulee varata ensimmäiseksi tilaisuus kysymysten tekemiseen.

Oikeuskirjallisuudessa täydentävien kysymysten funktioksi on nähty etenkin vain todistelun edeltävissä vaiheissa epäselviksi jääneiden yksityiskohtien tarkistaminen.²³ Tästä huolimatta voidaan pitää ilmeisenä, että varsinkin tuomioistuimen rooliin kuuluu, että juuri täydentävissä kysymyksissä se kiinnittää huomiota mahdollisiin syytetyn eduksi koituviin seikkoihin, jos niitä ei kuulustelun aiemmissa vaiheissa ole riittävästi selvitetty. Tämä pätee myös sellaisiin pääkäsittelyihin, joissa vastaaja on paikalla, mutta aivan erityisesti tuomioistuimen on otettava nyt sanottu huomioon silloin, kun todistelua otetaan vastaan poissaolokäsittelyssä.

²¹ Ks. myös Koponen, Pekka: Poissaolokäsittelyn edellytyksistä rikosasiassa alioikeudessa. LM 1998 s. 424-425.

²² Ks. objektiivisuusperiaatteesta yleisesti ja etenkin syyttäjää velvoittavasta objektiivisuusperiaatteesta yksityiskohtaisesti Vuorenpää, Mikko: Syyttäjän tehtävät. Erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta. Vammala 2007 s. 212-235 ja siellä mainitut lähteet.

²³ Ks. esim. Jokela, Antti: Pääkäsittely, todistelu ja tuomio. Oikeudenkäynti III. Talentum 2015 s. 292-293.

Syyttäjän rooli vastaajan oikeusturvan varmistamisessa poissaolokäsittelyjen yhteydessä on merkittävin. Tämän voidaan katsoa johtuvan jo pelkästään rikosasioissa noudatettavasta akkusatorisesta periaatteesta, jonka mukaan juuri syyttäjän tehtävänä on huolehtia juttujen eteenpäin viemisestä ja todistelun esittämisestä, kun tuomioistuimen rooli rikosprosessissa on huomattavasti passiivisempi. Toisaalta tässä voidaan mainita myös siitä, että nykyisessä rikosprosessissa syyttäjä on ainoa viranomainen, jolla on valtuudet toimia rikosprosessiketjun (esitutkinta-syyteharkinta-oikeudenkäynti) jokaisessa vaiheessa, mistä syystä juuri syyttäjällä on suurin vastuu huolehtia siitä, että rikosjutussa saavutetaan aineellisesti oikea lopputulos.

Syyttäjän objektiivisuusperiaatteen ja poissaolokäsittelyjen välinen suhde huomattiin jo valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarjan ensimmäisessä julkaisussa vuonna 2001. Tässä syyttäjän toimenkuvan kehittämistä pohtivassa työryhmämietinnössä todettiin, että **varsinkin sellaisissa poissaolokäsittelyissä, joissa vastaajaa ei edusta edes asiamies, syyttäjän velvollisuus ottaa huomioon vastaajan eduksi puhuvat tosiseikat on korostetumpi kuin muutoin. Mietinnön mukaan syytteen ajamisen pitäisikin tällaisissa poissaolokäsittelyissä olla pikemminkin asian esittelemistä siinä mielessä, että syyttäjä esittää syytteen perusteiden lisäksi paitsi mahdolliset epäselvät kysymykset myös sellaiset seikat, jotka koituisivat vastaajan eduksi.** Näin voitaisiin varmistua siitä, että tuomioistuimen ratkaisu ei perustuisi yksipuolisen tiedon varaan.²⁴

Epäröimättä voin lausua, että syyttäjälaitoksessa on jo yli kaksikymmentä vuotta tiedostettu objektiivisuusperiaatteen merkitys poissaolokäsittelyjen yhteydessä. Tästä syytä voidaankin varmuudella ajatella, että jo pelkästään syyttäjää velvoittavan objektiivisuusperiaatteen kautta syytetyn oikeusturva ei vaarannu, vaikka todistelua otettaisiin poissaolokäsittelyissä vastaan huomattavasti nykyistä enemmän.

Johtopäätös:

Yllä esitetyn perusteella en näe perustuslaillisia ongelmia todistelun vastaanottamisessa poissaolokäsittelyssä hallituksen esityksessä ehdotetulla tavalla.

4. Lopputulema

Yllä sanotun perusteella voidaan pitää ilmeisenä, että hallituksen esityksessä ehdotetut lainmuutokset voidaan toteuttaa tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.

Turussa 12.2.2026

Mikko Vuorenpää
Prosessioikeuden professori, Lapin yliopisto.

²⁴ Ks. Syyttäjän toimenkuvan kehittäminen. Työryhmän mietintö 1.6.2001. Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja nro. 1 s. 39.